ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 4, številka 3-4, februar 2001 · ISSN 1408-2969

POROČILO

Maja Lovrenov, Vojko Strahovnik

Odvisnostne in dinamične kategorije: Bolzano International Schools in Cognitive Analysis 2000

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Citiranje: Maja Lovrenov in Vojko Strahovnik, »Odvisnostne in dinamične kategorije: Bolzano International Schools in Cognitive Analysis 2000«, *Analiza: časopis za kritično misel* 4, št. 3-4 (2000): 161–163.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Maja Lovrenov & Vojko Strahovnik
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

ODVISNOSTNE IN DINAMIČNE KATEGORIJE

Bolzano International Schools in Cognitive Analysis 2000

Od 18. do 22. septembra 2000 je v Bolzanu, v prijetnem okolju gradu Maretsch, potekala konferenca BISCA 2000 (*Bolzano International Schools in Cognitive Analysis*) pod okriljem *Istituto Mitteleuropeo di Cultura*. Njen glavni naslov in tema sta bili "Odvisnostne in dinamične kategorije". Predavatelji so poskusili filozofsko opredeliti in zajeti novejša in malo manj nova odkritja v znanosti ter osvetliti možnosti in zahteve po vzpostavitvi novih kategorij in ponovnemu premisleku tradicionalnih ontoloških in epistemoloških kategorij. Osnova izvajanj v tej smeri so bila tudi nasprotja med:

- usmerjenostjo navzgor in usmerjenostjo navzdol,
- biti v času in biti čas,
- spajanjem in razločevanjem procesov,
- ravnmi opisa.

S Filozofske fakultete v Ljubljani smo se konference udeležili prof. dr. Matjaž Potrč, dr. Bojan Žalec, Maja Lovrenov in Vojko Strahovnik. V petih dneh so – vsak štirikrat – predavali Harald Atmanspacher, Mark Bickhard, Roberto Poli in Robert Port.

Ontični in epistemični opis v znanostih

Osrednja tema Atmanspacherjevih predavanj je bila razlika med ontičnim in epistemičnim, ki je še posebej pomembna za fiziko. Meritve na fizikalnih sistemih namreč zahtevajo po eni strani interpretacijo, ki se nanaša na védenje, ki ga ima opazovalec o sistemu glede na njegovo empirično dosegljivost – epistemični vidik – in po drugi strani interpretacijo, ki predpostavlja sistem kot tak, neodvisen od okolja in opazovalca – ontični vidik. Ločevanje med ontičnim in epistemičnim pa se izkaže za relevantno tudi pri konceptih, kot so ločljivost, stabilnost, informacija, determinizem, vzročnost, napovedljivost in naključnost. Ker so ti koncepti (med drugimi) temeljni tudi za filozofska in kognitivna preučevanja, naj bi natančnost tovrstnih razprav izboljšali s prirejanjem in

apliciranjem dobro definiranih fizikalnih kriterijev na omenjeni področji raziskovanja (na primer na preučevanje zavesti).

Toda konceptualni okvir, ki ga ponuja razlika ontično/epistemično, je še vedno preveč enostaven, če naj ontične in epistemične elemente pojmujemo na isti ravni opisa. Zato je uveden pojem relativne ontičnosti, kar pomeni, da je lahko pojem, ki je na eni ravni obravnavan epistemično, na drugi obravnavan ontično. Relativna ontičnost tako vodi k množici realizmov v smislu več ravni opisa z ontičnimi in epistemičnimi referenti na vsaki ravni.

Odvisnost navzgor in navzdol (ravni realnosti)

Roberto Poli je predstavil načrt izgraditve in razporeditve kategorij na podlagi razdelitve realnosti, najprej v sloje (v osnovi v materialni, psihološki in socialni sloj) in nato v plasti. V ta sklop sodi tudi predstavitev kategorialne analize Nicolaja Hartmanna kot manj znanega področja njegovega filozofskega dela. Poli je problematiziral tudi neustreznost sodobnih teorij – na primer o delu in celoti – za pristop k analizi zakonitosti med plastmi. Odnos med sloji je nosilec/nošeno; kategorije višjega sloja so v srednjem brez pomena, tiste iz nižjega pa za srednjega niso zadostne, medtem ko med kategorijami plasti vlada odnos materija/forma. Pri tem je pomembno razlikovati med ravnmi realnosti in ravnmi opisa ter podrobno analizirati same lastnosti ravni. Spraševal se je tudi, kaj ustvari raven, ali so ravni diskretne, kaj jih lahko ločuje in kaj spaja ter kakšni so zakoni odnosnosti med posameznimi ravnmi.

Dinamično rojstvo reprezentacije

Mark H. Bickhard je profesor filozofije znanosti in kognitivne robotike ter vodja programa kognitivne znanosti na univerzi Lehigh v Bethlehemu. V okviru programa zajetja celote človeka ter fenomena mentalnega na temelju metafizike procesov in teorije emergence je predstavil svojo teorijo o emergenci reprezentacije. Reprezentacija je preko naravnega razvoja močno vezana na funkcijo in se je v evolucijski zgodovini pojavila kot rešitev problema o izbiri delovanja pri organizmih. Teme, ki so močno povezane z navedenim, so tudi zaznavanje, spomin, motivacija, učenje, čustva, refleksivna zavest, jezik in racionalnost. Predstavil je modele emergence nekaterih teh struktur in hkrati opozoril na pomanjkljivosti pri ostalih modelih, tako v filozofiji (na primer pri Millikanovi, Dretskemu in Fodorju) kot v psihologiji in kognitivni znanosti. Prav tako je poudaril neprimernost klasične metafizike delcev za teorijo emergence in za razvoj modelov duševnih pojavov, saj jih večina vodi v epifenomenalnost leteh.

Jezik, kognicija in čas

Osnovna naloga Roberta Porta je z raziskovanjem časovnosti jezika postaviti pod vprašaj tradicionalno lingvistično pojmovanje jezika kot formalnega sistema, ki ga sestavlja končna množica diskretnih, statičnih in univerzalnih osnovnih enot.

Te osnovne enote naj bi posredovala fonetika v obliki abecede, *tj*. seznama fonetičnih lastnosti, s katerimi bi lahko zadovoljivo opisali vsak jezik. Portu se zdi taka fonetična abeceda nemogoča, ker raziskovanje časovnosti govora odkriva pojave, ki se ne skladajo s takim konceptom, hkrati pa samo fonetično raziskovanje odkriva neznansko veliko omenjenih lastnosti, ki naj bi se podrejale gramatičnim pravilom. Torej ne samo, da bo število osnovnih enot neskončno, te fonetične lastnosti pogosto ne ustrezajo zahtevam simbolov. Ravno nasprotno, nekateri teh pojavov spominjajo na enostavne rutinske dejavnosti dinamičnih sistemov (kot so, na primer, v fiziki nihala in vzmeti). Še več, zdi se, da ti vzorci niti niso v osnovi kognitivni, temveč celo bolj fundamentalni in spominjajo na splošnosti motornega obnašanja, ki so lastne ne samo različnim jezikom, ampak tudi človeškemu obnašanju na sploh. Zato Port preučevanje jezika kot takega zamenja s preučevanjem govora v času, še posebej ritmičnosti le-tega, in skuša po tej poti priti do univerzalnih značilnosti človeškega govora.

Konferenca je na podlagi poudarjene vloge dinamičnosti in dinamičnih sistemov, s pomočjo katerih naj se na novo premislijo tradicionalne kategorije in modeli, dokaj uspešno povezala raziskovanja iz različnih področij znanosti: fizike, jezikoslovja, kognitivne znanosti in filozofije.